

Лаура Барна

ГДЕ ЋЕ БИТИ СУТРА

Милутин Ускоковић, стогодишњица
(јун 1884 – октобар 1915)

Шта се дешава кад мисао изгуби равнотежу? Могуће је и ово: тад грчевито наме-рава да довршене или недокончане целине концентрише у дисперзивну форму не би ли се осамила и стврнула у причу. Можда је на овај начин и Станислав Винавер до-пуштао мисли да га води, сабирајући *Приче које су изгубиле равнотежу*. На шта би мислена Исидора Секулић оћутала подмећући *Сајушнике* у освит новог доба, које је у остатку Европе изгубило гипкост и постало времешно, оличено већ у – модерну. Ко зна зашто је добро то вечито инатно каскање Србије?, питала би се помало сетно Да-ница Марковић размештајући песимистичке стихове у збирку *Тренуци*.

Али, шта онда? Где ће бити сутра?

Експеримент су Ускоковићеве лирске цртице *Vitae fragmenta* (*Књија за уморне људе*) или *Под живошом*. Уморне људе од наметаног живота. И кад нису скрајнути, сами се повлаче пред надлазећим импулсацијама уздувавањем олујом са Запада. Али и Истока. И ту се десио бунт групе српских уметника наспрам апатије уморних људи. Десио се пресек над Србијом.

Тако, уосталом, почиње и XXI век. Дакле, *underground* експериментом.

А спочетка XX века захуктава се млада српска авангарда. Са Милутином Ускоко-вићем и личносним песмама у прози фаталистичке рецепције свег света и животних фрагмената од којег је тај исти свет склопљен као забрињавајући пазл над којим се надносе његови, за наносе свакодневице морбидно преосетљиви јунаци: сентимен-тални дошљаци, идеалисти, неоромантични сањари, ђаци и студенти, песници неукла-њаног сензибилитета или трагичари Новог доба.

И без устезања, раскрилиће српска књижевна предстража асимилованим идејама европејски дах и дух међу окореле традиционалисте, у настојању да поравнају свет у једно – Велики Свет или Велику Европу, без граница или тараба. Или је бар постоја-ла добра намера концентрисаних мисли које су привидно и привремено успоставиле равнотежу.

Дакле, експеримент или интуиција?

У освит балканских и Првог светског рата, испоставила се рационална потреба за грађењем новог света, који је изискивало ново доба. Појављује се нови круг књижевних архитеката спремних и охрабрених свежом аријом уздуваном новим уметничким прав-цима: импресионизмом, футуризмом, фовизмом, експресионизмом, Новом Европом без граница бар кад је уметност посредни, књижевних архитеката ненамерних да игноришу претходно искуство, већ га узимају као помоћно градиво. А градило се проосећајним

ЗЛАТНА ГРЕДА

артистичким средствима, експериментисало и побуњивало окоштале мозгове, бунтовним налетом оживљеног језика идејно и естетички хетерогене групе младих литерата: Милутина Ускоковића, Милана Вукасовића, Вељка Милићевића, Симе Пандуровића, Диса, Данице Марковић, Станислава Винавера, Вељка Петровића, Исидоре Секулић...

Дакле, била је то стидљиво-побуњена најава српске модерне.

И Милутин Ускоковић постаје корифеј и профета модернистичког приповедања.

Рођен у породици с једанаесторо деце, у којој се због беде и оскудице једна дрвена оловка делила на једанаест парчића, с парчетом преосталог графитног шпица, Ускоковић ће се, након шест разреда ужичке гимназије, гоњен жудњом за знањима као за животном светлошћу, подгуркиван жељом за задовољењем радозналости, запутити пешке у Београд.

И у престоници започиње да гради модерну причу користећи сопствено тело за сценографију у којој његов јунак, интелектуалац, развија свој унутарњи свет и емитује га као дугометражни филм, препун унутарњих драматичних ломова и дилема.

Тежиште свег дешавања, а што је и један од иновацијских момената, Ускоковић измешта из руралног у урбани аспект, уводећи на велика врата у српску књижевност појам и значењску одредницу *ірагске іриче* или *беоірагски роман* на свеобухватнији и аутентичнији начин него што је то успевало Сими Матавуљу у *Беоірагским іричама* на пример, делимично деконструисући до тада устаљену фабулу у својим краћим, али и оним дужим приповедним формама, начином интерполације дугих и емфатичних пасажа с описима субјективних стања ликова у одлучном одбијању прилагодбе на свакодневицу паланачке филозофије. Овим својеврсним језичко-стилским експериментом, искреношћу и неслућеним димензијама духа и мисли, изражаваном скепсом и строго избирљивом меланхолијом речи, Ускоковић свесно разграђује монотонију и ону очекивану од уобичајености хармоничност у конструисању композиције књижевног дела: романа, приповетке, цртице као својеврсног куриозитета, свеједно. Без устезања, смело се поиграва сегментима причања, распоређујући их у надрационалне сфере опипљивог симболизма и наглашене експресивности, чак на граници разиграности умног и заумног.

Тематске одреднице Ускоковићеве приповедне прозе омеђене су друштвено-политичким, свеегзистенцијалним и социолошким контекстом, неизвесним стањем политичких прилика у Србији на размеђу векова у којем се његови књижевни јунаци ломе и повлаче у орахову љуску после сваког налета неразумевања пред покушајем успоставе вредносног система, постамента здравог опстанка нације и јединке.

Дакле, експеримент.

Балкански ратови и Први светски рат срушили су занос и ентузијазам Милутина Ускоковића. Схвативши да се урушава идеја о балканској конфедерацији и уједињењу јужнословенских народа, у тренуцима душевног растројства и малодушности, 15. октобра своје тело као сценографску позорницу за приповести прерано утапа у набујалу реку Топлицу. Имао је тада тридесет и једну годину и себе уградио у српски уметнички експеримент.

А, опет, спочетка ХХI века, у нашој књижевности појављује се неореализам, неретко окрутног, тврдог експериментисања, лишеног свег сензибилитета и здравог субјек-

тивизма, као непотребних, патетичних или бескорисних реалија места и времена, жудећи за издизањем над стварношћу деконструкцијом језика, што би могло личити на бег од себе. Градска прича огољеног новинарског причања без екстатичне нарације с елементима антиуметничке изражајности. Постмодерна је одавно превазиђена нужношћу новог и новог, фотографског и фактографског исказа. Нешто као дигитална прича одраза места и времена која задире у суштину синтетисаног бола отуђене јединке, не хајући баш много за узроке, а ни последице. Важно је укачити тренутак. Лажи или истине.

Дакле, експеримент.

И... где ће, коначно, бити то *суштра*?

Београд, јануар 2015.